

кої течії в Галичині. Дослідник зазначив, що, серед громадських товариств на Прикарпатті, активну діяльність розгорнула «Просвіта». Він розглянув головну її управу, що виникла у Львові 1868 р., переконуючи, що повітові філії товариства існували у Станіславові, Коломиї, Рогатині тощо [7, 4].

Український дипломат В. Філіпчук, аналізуючи національне відродження на Буковині, зазначив, що на цій території воно почалося пізніше, ніж на інших українських землях. Це було зумовлено відсутністю зв'язку з рештою українських земель, негативним ставленням австрійської влади до виявів національного життя українців. На думку автора, зародження національного руху на Буковині було зумовлене активізацією громадського руху в Галичині, поширенням національної думки та літератури з Наддніпрянщини та появою значної кількості діячів, які підтримували рух. В. Філіпчук опустив питання про громади Буковини відзначивши лише діяльність громадівців Ю. Федьковича та братів Воробкевичів [8, 83].

Досліджуючи чинники, що визначали розвиток громадського руху на Буковині, вчений довів, що сюди надходили твори Т. Шевченка, В. Шашкевича та інших авторів. Газети «Слово» та «Правда», які випускали буковинці, були тут основним джерелом піднесення національного руху [8, 85]. Зростання ж кількості національно свідомих українців серед буковинців було повільним. Вони стежили за розвитком галичан, відбувалася полеміка з ними щодо національного усвідомлення у львівській газеті «Слово», де друкувалися дописи й про Буковину. Василь Олександрович відзначив, що визначним чинником активізації українського відродження на Буковині з середини 1860-х рр. стала нова ліберальна політика австрійської влади відносно національного питання [8, 84].

Таким чином, в результаті історіографічного аналізу питання щодо діяльності громад на західноукраїнських землях у 1860-х рр., приходимо до висновку, що ця наукова проблема певною мірою висвітлювалася наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Сучасна історіографія проблеми простежується у спеціальних працях, присвячених дослідженню громад та в роботах, які розглядають їх опосередковано. Серед дослідників громад Західної України необхідно відзначити О. Збожню, В. Пашука, І. Райківського, В. Філіпчука, О. Федорука та ін. Ними були досліджені питання створення та діяльності громад на території Західній Україні, проаналізована діяльність відомих членів громад – Ф. Заревича, Є. Згарського, К. Климовича, І. Пулюя, Д. Танячківича, В. Шашкевича, періодичних видань «Вечерниці», «Мета», «Нива», «Русалка». Варто також глибше дослідити історіографію означеної проблеми початку ХХ ст., оскільки саме тоді була закладена основа наступних досліджень.

1. Пашук В. Зародження народного руху в Галичині 60-ті рр. ХІХ ст. // Львівський історичний музей: Наукові записки. – 1998. – Вип. VII.
2. Збожна О. Всеукраїнські молодіжні товариства «Громади» віхи, програми, мрії // Науковий світ. – 2011. – № 3.
3. Грицак Я.І. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. – К., 2000.
4. Кормич Л.І., Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ ст.: Навч. пос. – Х., 2004.
5. Федорук О. До історії становлення культури Шевченка у Галичині у 60-х рр. ХІХ ст. (Народовці й Куліш) // Київська старовина. – 2001. – № 4.
6. Кузьмінець О., Цапко О. Кость Панківський – видатний діяч українського громадсько-політичного руху // Розбудова держави. – 1997. – № 3.
7. Райківський І. Ідея національної єдності України в гро-

мадському житті Прикарпаття ХІХ – початку ХХ ст. // Історія України. – 2012. – № 9–10.

8. Філіпчук В. Початки українського національного відродження на Буковині // Укр. іст. журн. – 1999. – № 2.

Klier I.G. The societies activities in the West Ukraine in the 1860's: modern historiography. In the article the historiographical aspect of community movement on the Western Ukraine territory in the 60's of the XIX century. Particular attention is paid to the community's educational activities. The features of this theme development at the beginning of the XXc. are characterised.

Key words: communities' movement, populists, Western Ukraine, Galicia, Transcarpathia, Bukovina.

С. Г. Пошивайло

УКРАЇНСЬКІ КЕРАМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті подано історіографію праць, присвячених проблематиці гончарства, які було опубліковано в роки Першої світової війни. З'ясовано, що у цей період побачили світ трунтовні праці, в яких відображено стан тогочасного гончарного промислу, порушено актуальні проблеми гончарів-кустарів і промислових підприємств.

Ключові слова: українська керамологія, Перша світова війна, гончарство.

Одним із важливих хронологічних аспектів вивчення історії розвитку української керамології є 1860–1910-і рр., що стали початковим періодом не лише накопичення значного масиву фактів і спостережень, пов'язаних із традиційним гончарством, але й зародження та становлення української керамології як науки [1, 169]. У цьому часовому проміжку та перебігу формування джерельної бази керамологічних студій виділяються роки значного піднесення й спаду.

Зокрема впродовж Першої світової війни спостерігалася стагнація наукової діяльності й, відповідно, різке зменшення публікацій про стан і перспективи розвитку традиційного гончарства, академічної кераміки, в тому числі фарфору й фаянсу. З-поміж найбільш значущих праць тієї доби, вчені відзначають брошуру «Санитарно-гигиеническое положение гончарства в Подольской губернии» (1915), монографію «Кустарные промыслы Подольской губернии» (1916) О. Прусевича [2–4] та дослідження Б. Лисіна – «Глини і глиняна промисловість на Україні. Черепиця, звончак для шляхів, труби, фарфор, фаянс, цемент, шкло» [5].

Матеріали, викладені в обох роботах О. Прусевича, були зібрані ним під час експедиційного обстеження гончарного промислу в Подільській губ., за дорученням Губернської земської управи з 22 січня до 15 липня 1913 р. Всього було обстежено 77 населених пунктів. Дослідник вже 1913 р. опублікував працю «Обзор данных о кустарных промыслах Подольской губернии», в якій подавав осередки поширення гончарства та частково описував умови збуту, асортимент та тогочасні ціни на продукцію. [2]

Працю «Санитарно-гигиеническое положение гончарства в Подольской губернии» [3] написано за власної ініціативи дослідника, оскільки збирання даних про шкідливості гончарного виробництва не входило до переліку основних завдань земства. Вона була першою спеціальною розвідкою в Україні, де зверталася увага на важливому аспекті гончарського виробничого й повсякденного побуту. О. Прусевич подав описи житлових приміщень і майстерень гончарів, навіть вирахував обсягом повітря, що припадає на одну людину, силу світла в майстернях, з'ясував харчовий раціон гончарів, шкідливий вплив свинцю на людський організм.

У дослідженні «Кустарные промыслы Подольской губернии. Гончарный промысел» [4] вчений подав

максимально вичерпну інформацію про побут і робочий процес гончарів Поділля, обставини виникнення промислу, розвиток цехового укладу; описав специфіку організації праці й санітарно-гігієнічні умови роботи; вивчив глини та їх властивості, особливості добування сировини, приготування формувальної маси, виготовлення виробів, специфіку систем лічби посуду та його збуту. З'ясував основний та оборотний капітал виробництва, відношення гончарного промислу до землеробства Глибше вникнути в інформацію, подану автором, допомагають таблиці, які ілюструють розміщення гончарських осередків по районах (повітах), розміри жилих приміщень гончарів, кількість земель, що припадає на одне гончарське господарство, співвіднесення окремих видів капіталу в гончарному промислі тощо.

На протигагу працям О. Прусевича, Б. Лисін [5] описав місцезнаходження й технічно-промислове значення каолінів і глин різних регіонів України, зокрема Поділля, Волині, Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Харківщини, Катеринославщини, Херсонщини, перераховуючи місцезнаходження кустарних підприємств на цих територіях; поточний стан скляної й «цементової» промисловості; майже розділ присвятив гончарній і фарфоро-фаянсовій промисловості. У тексті подано тридцять сім таблиць, які дозволяють простежити стан гончарної та фарфоро-фаянсової промисловості в Україні; видобування глин в Україні (1910–1916 рр.), а також ілюструють статистичні відомості про керамічні й цегло-черепичні заводи України. Б. Лисін розробив кілька зведених таблиць, що стосуються видобування глин, гіпсу, вапняку, доломіту в Україні впродовж 1912–1916 рр. Важлива інформація міститься і в додатках: 1) «Постанови з'їзду по керамічній промисловості від 19 травня 1918 р.»; 2) допис про «ручну (кустарну) промисловість в Чигиринському повіті, по відомостям, які зібрані в 1914 р.» [5, 151–159], зокрема подано перелік заходів, необхідних для реставрації й удосконалення заводів керамічної промисловості, заходів «для негайного зрушення заводів, маючих до того цілковиту готовність, але затримуючих ся сторонніми обставинами», заходів для удосконалення способів продукції керамічних виробів, розвитку керамічної промисловості та з питання про забезпечення цеглою й покрівельною черепицею населення прифронтової смуги [5, 153–155].

Отже, науково-дослідна робота не припинялася й упродовж Першої світової війни. У цей період побачили світ не менш ґрунтовні праці, в яких відображено стан тогочасного гончарного промислу, порушено актуальні проблеми гончарів-кустарів і промислових підприємств. Слід віддати належне губернським земствам, які були ініціаторами дослідження й поліпшення стану кустарних промислів, зокрема гончарного, й талановитим ученим, які, незважаючи на складні соціально-політичні обставини, все ж не полишали наукових досліджень, намагаючись зробити посутній внесок у розвиток кустарного й промислового виробництва кераміки в Україні.

1. Пошивайло О. Українська академічна керамологія XXI ст.: Теорія, історія, сучасний ужиток, майбутній поступ. – Кн. 1. – Опішне, 2007.
2. Прусевич А. Обзор данных о кустарных промыслах Подольской губернии. – Б. м., 1913.
3. Прусевич А. Санитарно-гигиеническое положение гончарства в Подольской губернии. – Каменец-Подольск, 1915.
4. Прусевич А. Гончарный промысел в Подольской губернии // Кустарные промыслы в Подольской губернии. – К., 1916.

5. Лисін Б.С. Глини і глиняна промисловість на Україні. Черепиця, звончак для шляхів, труби, фарфор, фаянс, цемент, шкло. – К., 1918.

Poshyvailo S.G. Ukrainian ceramological studies in the First World War years. In the article are presented historiography works, devoted to the pottery problems, which was published in the First World War. In particular, it was found that during this period were published profound works, which discovtred the state of the contemporary craft of pottery and broken artisanal pottery and industrial enterprises problems.

Key words: Ukrainian ceramology, World War I, pottery.

Р. П. Панасюк

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ СОЮЗ: ІСТОРІОГРАФІЯ

Аналізуються основні наукові праці, що стосуються діяльності Українського національного союзу. Наявний історіографічний масив розподілений на групи, основні риси яких проаналізовані у статті.

Ключові слова: Український Національний Союз, політичні партії, зарубіжна україністика, історіографія.

Українська революція залишається одним із найсуперечливіших періодів в новітній українській історії. Драматичні події тих років продовжують привертати суспільну увагу. Піднесення національного руху та розквіт державотворчого процесу тісно перепліталися зі збройною боротьбою проти іноземних військ і відстоюванням права на національне самовизначення. Вітчизняні і зарубіжні історики доклали чимало зусиль для всебічного дослідження і аналізу цього періоду української історії. Однак різне трактування та інтерпретація подій, зумовлені нерідко суб'єктивними факторами, призвели до появи значної кількості наукових праць. Починаючи розгляд наявної історіографічної бази, слід відзначити, що в існуючих роботах часто досить сильно відчутний елемент суб'єктивізму в інтерпретації подій. Крім того, в більшості випадків науковці розглядали Український національний союз (далі – УНС) у контексті розгляду інших питань. Окремі аспекти діяльності УНС вивчалися в рамках дослідження історії українських політичних партій чи організації антигетьманського повстання. Наявну історіографію, що стосується УНС, можна умовно поділити на три групи: зарубіжна україністика, радянська історіографія, сучасна українська історіографія.

До першої групи відносяться наукові праці та мемуарні твори безпосередніх учасників подій, що в більшості писалися в 1920–30-х рр. і дослідження науково-дослідних установ, створених представниками української політичної еміграції, написані після Другої світової війни. Попри відносну концептуальну різноманітність, ці праці відзначаються суб'єктивізмом й ідеологізованістю в дослідженні вузлових проблем. Перші ж спроби викласти та проаналізувати історію новітнього Гетьманату були здійснені у 1918–1919 рр. Однією з перших стала праця П. Гайдалемівського, який описав спектр політичних сил, що активно діяли під час революційних подій [1]. Одночасно вийшли невеликі за обсягом праці, присвячені окремим аспектам суспільно-політичного життя Української Держави, що містять короткі згадки про УНС [2]. Характеристику діяльності Союзу вміщують партійні історії, що друкувалися на шпальтах партійної преси або виходили окремими брошурами в період революційних подій [3]. Загалом, ці праці заклали своєрідний фундамент для подальшого дослідження діяльності українських партій у складі УНС. Недостатність джерельної бази цих праць підмінюється особистими спостереженнями авторів, емоційним викладом поглядів.